

П.С. Орлик.

ОРЛИК Пилип Степанович (21 (11).10.1672—05.06(26.05). 1742) — гетьман Війська Запорозького та Правобережної України (1710—14), гетьман України в еміграції (1714—42). Н. в с. Косути (нині Вілейський р-н, Мінської обл., Білорусь) в шляхетській родині чесько-литовсько-польс. походження. Навч. в єзуїтській Віленській академії, 1694 закінчив Київ. колегіум. 1698—1700 працював писарем у канцелярії митрополита Київського, Галицького та всієї Малої Росії Варлаама Ясинського. З 1700 по 1706 перебував на посаді старшого військ. канцеляриста, а згодом — управляючого справами *Генеральної військової канцелярії*. 1707 О. став *генеральним писарем* в уряді гетьмана *І.Мазепи*. Підтримував *І.Мазепу* в його намаганні створити спілку за участю Польщі (*Станіслава Лещинського*) та Швеції для незалежнення України від влади рос. царя *Петра I*. Після поразки шведсько-укр. військ у *Полтавській битві 1709* і смерті *І.Мазепи* О. був обраний на козац. раді у Бендерах (Молдова) гетьманом Війська Запорозького (16 (5) квітня 1710). Тоді ж між ним і *козацькою старшиною* було укладено угоду під назвою *«Пакти і Конституції законів, вольностей Війська Запорозького» 1710*. Протягом наступних 4-х років намагався з допомогою військ. походів та дипломатичних заходів поширити свою владу на *Правобережну Україну* та *Лівобережну Україну*. На посаді гетьмана уклав союзні договори зі Швецією (1710), *Османською імперією* та *Кримським ханатом* (1711, 1712). Дипломатичні заходи О. сприяли тому, що *Османська імперія* оголосила війну

Рос. д-ві. За *Прутським трактатом* (22 (12) липня 1711) між цими державами рос. цар *Петро I* мав вивести свою армію із Правобережжя, яке переходило під владу укр. гетьмана О. Однак на перешкоді цьому стала позиція *Речі Посполитої*. 1714 О. переїхав до Швеції, 1720 — Австрії, а згодом — Чехії. З 1734 жив у Салоніках (Греція), потім — у Молдові. Перебуваючи в політ. еміграції, О. шукав підтримки у таких д-в, як Австрія, Англія (з 1717 — Велика Британія), Папська д-ва, Голландія, Данія, Польща, Пруссія, Франція та ін., з метою відновлення своєї влади над *Українською козацькою державою*.

О. був добре освіченою людиною, знав польсь., рос., лат., франц., італ., швед., нім., болг., сербську мови. Він — автор багатьох поезій, а також книг *«Алکید російський»* (1695) та *«Гіппомен Сарматський»* (1698), присвячених *І.Мазепі* й *І.Обидовському*. О. також відомий як автор політ. маніфестів та *«Щоденника подорожного»* (1720—32). Мав дружину, 3-х синів і 5-х доньок.

П. у м. Ясси (нині місто в Румунії).

Його старший син *Григорій Орлик* став держ. та військ. діячем Франції.

Тв.: Alcides Rossiyski triumfalnym lawrem ukoronowany Jasnie Wielmozny Jegomosc Pan Ian Mazepa hetman wojsk [...]. Wilno, 1695; Hippomenes Sarmacki [...] zalecony wielmozny Jegomosc pan Ian z Obidowa Obidowski [...]. Kijow, 1698; Діарій гетьмана Пилипа Орлика. Передмова Я. Токажевського-Карашевича. «Праці Українського наукового інституту у Варшаві», т. XVII: Історія. Зошит 3. Варшава. 1936; Орлик Пилип. Конституція, маніфести та літературна спадщина. Вибрані твори. К., 2006; The Diariusz podrozne of Ruyup Orlyk. Harvard Library of Early Ukrainian Literature (Гарвардська бібліотека давнього українського письменства), texts vol. V, VI, VII / Ed. With an introd. by Omelyan Pritsak, Orest Subtelny. Harvard U. P., 1988—1990 (факсимільне видання).

Літ.: *Енсен А.* Орлик у Швеції. «ЗНТШ», т. 92. Львів, 1908; *Колеса Ф.* Матеріали до історії козащини з 1709—1721 рр., зібрані в Шведському державнім архіві в Стокгольмі. «Діло», ч. 33—40 (23 лютого). Львів, 1910; *Різнченко В.* Пилип Орлик (гетьман-емігрант). Його життя й діяльність. К., 1918; *Борщак І.* «Orlikiana» (Опис невиданих матеріалів про гетьмана Орлика, його родину і оточення.

«Хліборобська Україна», 36. VII—VIII. 1923; Варшавська збірка про Орлика. «Записки чина святого Василя Великого», т. VI. Львів, 1935; *Він же.* Пилип Орлик і Франція. Львів, 1924; *Крупницький Б.* Гетьман Пилип Орлик (1672—1742): Огляд його політичної діяльності. Варшава, 1938; *Gierowski J.-A.* Orlik Filip. В кн.: Polski Słownik Biograficzny, t. 24. Warszawa, 1979; *Subtelny O.* The Mazepists. Ukrainian Separatism in the Early Eighteenth Century. New York, 1981; *Артамонов В.* Россия и Речь Посполитая после Полтавской битвы (1709—1714). М., 1990; *Прицак О.* Один чи два договори П. Орлика з Туреччиною. «Український археографічний щорічник», вип. 1. К., 1992; *Ярова Г.* Герб П. Орлика. «Неопалима купина», № 1, 1993; *Бадяк В., Рогович М.* Державно-правові погляди П. Орлика і європейські політичні теорії XVII—XVIII ст. «Державність», № 1—2, 1994; *Мельник Л.* Гетьманщина першої чверті XVIII ст. К., 1997; *Haggman B.* Den svenske befriaeren av Ukraina — Ivan Mazepa, Filip Orliks och Kosta Nordijens hopp och forvantningar 1708—1718. В кн.: Karolinska forbundets årsbok. Stockholm, 1997; *Кресін О.* Політико-правова спадщина української політичної еміграції першої половини XVIII ст. К., 2001; *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. К., 2004; *Боєва Д.* «Щоденник» П. Орлика: від міражу вигнання до українського міфу. «Український археографічний щорічник», вип. 8/9. К., 2004; Пилип Орлик — гетьман і автор першої конституції України. Мінськ, 2006; *Чухліб Т.* Пилип Орлик. К., 2008; *Його же.* Про вшанування пам'яті П. Орлика в сучасній Білорусі. В кн.: Батуринські читання 2007. Ніжин, 2007; *Його же.* Козаки і Монархи. Міжнародні відносини ранньомодерної Української держави 1648—1721 рр. К., 2009; *Трофимук О.* Пилип Орлик: гетьман в еміграції, бароковий поет, автор першої Конституції. Львів, 2008; Україна — Швеція: на перехрестях історії (XVII—XVIII ст.). К., 2008; *Соболь В.* Доба *І. Мазепи* в діаріусі Пилипа Орлика. В кн.: *Іван Мазепа та його доба: історія, культура, національна пам'ять.* К., 2008.

Т.В. Чухліб.